

E. O B L I G A C I J E

Obligacija (obveznost) je pravno razmerje med vsaj dvema osebama, zaradi katerega je ena (**creditor** – upnik) upravičena terjati od druge neko dajatev ali storitev ali opustitev premoženjske vrednosti, druga (**debitor** – dolžnik) pa je dolžna to izpolniti. Upnik ima samo zoper določenega dolžnika terjatev, dolžnik pa dolg nasproti upniku.

Razlika od stvarne pravice: obligacijska pravica je relativna (stvarna pravica pa je absolutna) – upnik ima določeno (ali vsaj določljivo) terjatev samo zoper določenega dolžnika. Razlika od rodbinskopravnih odnosov: obligacijska pravna vez med upnikom in dolžnikom je samo premoženjska in ne daje upniku nobene oblasti nad dolžnikovo osebo (po rodbinskem pravu je imel oče oblast nad svojimi otroki – *patria potestas* in nad ženo – *manus*). Po starem civilnem pravu je v izvršilnem postopku upnik po pretorjevi odobritvi (*in iure*) lahko posegel po osebi dolžnika, ki ni plačal dolga (lahko ga je celo ubil ali prodal v sužnost), to pa se je kmalu spremenilo – vedno bolj je obveljalo načelo, naj upnik raje poseže po dolžnikovem premoženju. Pretor je v svojem ediktu uredil premoženjsko izvršbo (zajela je vse dolžnikovo premoženje), ki je v praksi kmalu izpodrinila osebno izvršbo.

Obligacijsko razmerje preneha **confusio**, če se vlogi upnika in dolžnika združita v isti osebi (npr. dedovanje).

Pri ustanavljanju obligacij ni direktnega zastopanja. Ravno tako niso možne obligacije v prid ali v breme tretjim osebam. (take pogodbe so nične → gl. str. 90)

Upnik svojo terjatev uveljavlja z *a^o in personam*. Rimsko pravo nima nobene splošne obligacijske tožbe, ampak ima za vsako vrsto obligacij posebno tožbo. Primer: kupec bo z *actio empti* tožil prodajalca, naj mu prepusti prodano stvar, prodajalec pa bo kupca tožil z *actio venditi*, da mu plača kupnino.

Dolžnik jamči z vsem svojim premoženjem vsem svojim upnikom za plačilo svojih dolgov. Izjema: **BENEFICIUM COMPETENTIAE** → dolžnik je lahko obsojen samo na toliko, kolikor zmore (imajo ga predvsem tisti dolžniki, ki so do upnika v kakšnem bližnjem razmerju, npr. zakonec, družbenik, darovalec).

Ker se je po klasičnem pravu tožba končala z denarno obsodbo (*omnis condemnatio pecuniaria est*), je spadalo k bistvu obligacije tudi to, da je morala imeti za upnika denarno vrednost, da se je dala oceniti v denarju.

Naturalna obligacija je neiztožljiva; obligacija sicer obstaja in se jo da veljavno izpolniti (npr. zastarana terjatev). Razlog za neiztožljivost je v osebnem položaju upnika ali dolžnika (npr. zlasti terjatve in dolgovi med osebami, podrejenimi istemu rodbinskemu očetu in očetove proti njim; dolgovi osebe, ki jo je zadela *capitis deminutio minima*). Če dolžnik prostovoljno izpolni svojo naravno obveznost, pozneje ne more svoje dajatve zahtevati nazaj z obogatitveno tožbo (*condictio indebiti*) – upnik je namreč prejel od dolžnika to, kar mu je bilo dolgovano, čeprav ni bilo iztožljivo. Naturalno obligacijo je mogoče zavarovati z zastavno pravico ali s poroštvom, uporabiti jo je mogoče za prenovitev (*novatio*), pobotanje (*compensatio*), odstop (*cesio*) in za konstitut. Pretor je omogočil upnikom, da so nekatere dolgove sužnjevi lahko iztožili od gospodarja z adjektivijskimi tožbami (npr. z *actio de peculio*). **Civilna obligacija** je tista, ki jo subjekt lahko iztoži.

Obligacijsko pravo je po svojem razvoju mlajše od stvarnega. Pojavlja se šele, ko se je že razvila menjava in se pri tem uporablja splošni ekvivalent vrednosti (živina, baker) – tako, da je mogoče računati tudi s prihodnostjo, ne samo s sedanostjo.

PREGLED OBLIGACIJ PO NASTANKU

Po rimskem pravu nastajajo obligacije iz kontraktov, kvazikontraktov, deliktov in kvazideliktov. K bistvu vsake pogodbe spada soglasje med pogodbenikoma glede vsebine obligacije (konsenzualni kontrakti). Pri vseh drugih kontraktih se mora soglasje pokazati v neki posebni obliki ali pa z dejanjem ene stranke (verbalni, literalni, realni kontrakti).

👉 **IZPIT: Iz česa izvirajo obligacije?** ↴

Delitev po nastanku (Justinijanovo pravo): !

1. kontrakti	} to dobro znati
2. kvazikontrakti	
3. delikti	
4. kvazidelikti	

- **kontrakti** ⇒ nastanejo na podlagi soglasja volj strank (npr. kupna in prodajna pogodba)
- **kvazikontrakti** ⇒ so podobni kontraktom, manjka pa jim temeljni element: soglasje volj – pri eni stranki ni soglasja volje, pa je kljub temu zavezana (npr. poslovodstvo brez naročila)
- **delikti** ⇒ obveznost nastane zaradi protipravnega dejanja stranke, s tem zaveže drugo stranko (npr. poškodovanje tuje stvari, npr. sužnja)
- **kvazidelikti** ⇒ so podobni deliktom, manjka pa jim osnovni element: subjektivna – krivdna odgovornost.

👉 **IZPIT: Razlika med subjektivno in objektivno odgovornostjo?** ↴

SUBJEKTIVNA ODGOVORNOST temelji na subjektivnem odnosu storilca (na krivdi) do nastale posledice. Vprašamo se, ali je storilec kriv → ali je ravnal naklepno, iz malomarnosti ali slučajno (odnos volje).

OBJEKTIVNA ODGOVORNOST temelji na objektivni zvezi med nosilcem odgovornosti in nastalo posledico.

Primer:

- **DELIKTI:** A poškoduje tujega sužnja. Zakon določa, da A odgovarja le, če mu lahko očitamo krivdo (naklep, malomarnost). Če je šlo za naključje, A ne odgovarja.
- **KVAZIDELIKT:** Če je bilo nekaj vrženo iz stanovanja na cesto tako, da je bil nekdo poškodovan, bo odgovarjal najemnik stanovanja (tudi, če on ni vrgel stvari). Ne presoja se, kdo je kriv → odgovarja najemnik.

1/ KONTRAKTI

(poznati latinske besede!)

a) KONSENZUALNI KONTRAKTI ⇒ pri njih obveznost nastane že s samim soglasjem. (že doseženo soglasje!)

- EMPTIO VENDITIO (kupna in prodajna pogodba)
- LOCATIO CONDUCTIO (pog. o delu, najemniška, najemna, zakupna)
- SOCIETAS (družbena pog. – stranke so družbeniki /ne družabniki!)
- MANDATUM (naročilo)

b) BESEDNI ali VERBALNI KONTRAKTI ⇒ pri njih obligacija nastane v trenutku, ko stranke (ali vsaj ena izmed njih) ustno izjavijo svojo voljo s točno določenimi besedami. Tudi zanje se zahteva soglasje!

- STIPULATIO (stipulacija)
- DOTIS DICTIO (napoved dote)
- IURATA OPERARUM PROMISSIO (s prisego potrjena obljuba osvobojenca)

c) PISNI ali LITERALNI KONTRAKTI ⇒ nastanejo z vpisom v posebno gospodarsko knjigo (*codex accepti et expensi*).

d) REALNI KONTRAKTI ⇒ nastanejo šele v trenutku, ko ena stranka svojo dajatev ali storitev opravi oz. izvrši in tako zaveže prejemnika. Potrebno je soglasje.

- MUTUUM (posojilna pogodba) } pazi razliko!

- COMMODATUM (posodbena pogodba)
 - DEPOSITUM (shranjevalna pogodba)
 - PIGNUS (zastavna pogodba)
 - INOMINATNI KONTRAKTI (brezimni)
 - FIDUCIA
- } po Justinijanovem pravu tudi ta dva
(npr. menjalna, starinarska pogodba)

2/ KVAZIKONTRAKTI

- NEGOTORIUM GESTIO (poslovodstvo brez naročila)
- TUTELA IMPUBERUM (varuštvo za nedorasle)
- COMMUNIO INCIDENTIS (naključna premoženjska skupnost)
- CONDICTIONES (kondikcije, obogatitvene tožbe)
- DAMNACIJSKI LEGAT (zapustnik odredi v breme dediča dol. stvar ali pravico v korist volilojemnika)

3/ DELIKTI (*obligationes ex delicto*)

- FURTUM (tatvina)
- RAPINA (rop – tuja stvar je pridobljena s silo)
- DAMNUM INIURIA DATUM (hudobno, protipravno poškodovanje tuje stvari)
- INIURIA (poseg v osebnostno sfero človeka – dejanska ali besedna žalitev tuje osebnosti)

4/ KVAZIDELIKTI (*obligationes quasi ex delicto*)

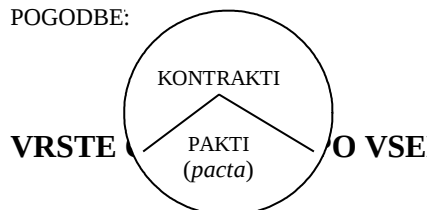
- SI IUDEX LITEM SUAM FECIT (če je sodnik kršil svojo dolžnost in oškodoval eno od strank)
- DE DEIECTIS ET EFFUSIS (iz stanovanja je bilo na promet kraj nekaj vrženo in je napravilo škodo)
- DE POSITO ET SUSPENSO (na poslopju je bilo nekaj postavljeno ali obešeno tako, da lahko pade na splošno dostopen kraj in napravi škodo)
- A^o IN FACTUM DVERSUS NAUTAS (za tatvino ali poškodbo gostovih stvari odgovarjajo brodniki, gostilnilčarji in hlevarji, če so škodo napravili njihovi ljudje ali stalni stanovalci)

IZPIT: – Iz česa izvirajo obligacije, razlika med skupinami, kaj so realni kontrakti?
– Kaj je akcesorna pravica?

AKCESORNA PRAVICA ne more nastati niti obstajati brez glavne pravice (akcesoren = dodaten, dopolnilen). Tipičen primer: zastavna pravica – ta ne more obstajati brez terjatve zastavnega upnika, ki naj jo zastavna pravica zavaruje. Zastavna pravica je stvarna pravica na tuji stvari in je akcesorna.

Vsak kontrakt je pogodba, ni pa vsaka pogodba kontrakt!

POGODBE:

RAZLIKA MED KONTRAKTI IN PAKTI:

KONTRAKTI so pogodbe, za katere rimsko pravo predvideva posebne tožbe (*a^o in personam*).

PAKTI so pogodbe, za katere rimsko pravo načeloma nima predvidenih posebnih tožb.

a) dandi – faciendi

DANDI (*dare = dati*) – vzpostavijo dolžnost, da zavezanec priskrbi upravičencu lastninsko pravico ali kakšno drugo civilno stvarno pravico (služnost, užitek). Vse ostale obligacije so faciendi.

FACIENDI (*facere = storiti*) – so vse druge dajatve ali opustitve (izvršitev določenega dela, vrnitev upnikove stvari, prepustitev posesti).

Formule za obligacijske tožbe (*actio in personam*) označujejo vsebino obligacij s tremi glagoli: *dare* (dati), *facere* (storiti), *praestare* (ni jasno, kaj je označeval ta glagol, verjetno je na začetku pomenil splošno dolžnikovo odgovornost, pozneje pa posebej odgovornost za zaupano stvar /*custodiam praestare*/ in za malomarnost /*culpam praestare*/).

b) mogoče – nemogoče

MOGOČE – tiste, ki jih je možno veljavno izpolniti

NEMOGOČE – ni jih mogoče izpolniti; nezmožnost je lahko:

- dejanska (prodam stvar, ki je ni)
- pravna (prodam stvar, ki ni v pravnem prometu)
- prvotna (če je dajatev nemogoča že ob sklenitvi pogodbe)
- naknadna (če dajatev postane nemogoča šele kasneje)

Pravna nezmožnost: izpolnitev prepoveduje določena pravna norma, ali če je izpolnitev *contra bonos mores* – proti dobrim mravam (morali).

Predmet obligacije je lahko načeloma samo to, kar je mogoče izpolniti → **IMPOSSIBILIUM NULLA OBLIGATIO EST** (obveznost glede nemogočih dajatev je nična).

c) določenost

Dajatev ali storitev, ki naj jo upnik terjaja od dolžnika, mora biti določena ali vsaj določljiva, tako da je njeno vsebino mogoče ugotoviti, ne da bi bilo za to potrebno novo sporazumevanje med strankama. Določitev dajatve ne more biti odvisna samo od volje ene stranke, lahko pa je prepuščena presoji tretje osebe.

CERTAE – obseg in vsebina dajatve sta točno določena (npr. deset zlatnikov, suženj Stih)

INCERTAE – predmet obligacije ni točno določen

Predmet obligacije (dajatev, storitev) mora biti določen ali vsaj določljiv za veljavno obligacijo (npr. dal ti bom prihodnjo letino).

d) stricti iuris – bonae fidei

Zlasti za pogodbene obligacije je važno razlikovanje med togimi (*stricti iuris*) in gibkimi (*bonae fidei*) obveznostmi. V tožbenih obrazcih *bonae fidei* se nalaga sodniku, da toženca obsodi le tedaj in na toliko, kadar in kolikor to ustreza načelu dobre vere in poštenja. Pri tožbah *stricti iuris* sodnik te možnosti nima, ampak mora toženca obsoditi na plačilo zneska, kakor je razviden iz intencije v tožbenem obrazcu, ali pa ga mora oprostiti.

STRICTI IURIS – iz njih postane samo ena stranka zavezana, druga samo upravičena (enostransko obvezna pogodba, *contractus unilateralis*). Te obligacije nastanejo iz: deliktov, posojilne pogodbe, stipulacije, literalnega kontrakta. Znesek obsodbe je točno določen že v tožbeni formuli. Sodnik mora toženca obsoditi na plačilo tega določenega zneska, ali pa ga mora oprostiti.

BONAE FIDEI – dvostransko obvezne obligacije (obe stranki postaneta upravičeni in zavezani, npr. kupna in prodajna pogodba). V tožbenih obrazcih se nalaga sodniku, da toženca obsodi le tedaj in na toliko, kadar in kolikor to ustreza načelu dobre vere in poštenja (tožbena formula je nalagala sodniku, naj razsodi v dobri veri in poštenju).

Obligacija je: ali *stricti iuris* ali *bonae fidei* (mešanih ni!).

- *contractus bilateralis aequalis* – nujno dvostranska obveznost (vsakokrat sta obe stranki upravičeni in zavezani)

- *contractus bilateralis inaequalis* – slučajno dvostranska obveznost (redno je zavezana le ena stranka, zaradi posebnih okoliščin pa lahko postane zavezana tudi druga stranka, npr. posodbeno pogodba).

e) genus – species

GENUS – po vrsti določen predmet dajatve (npr. 100 litrov vina, 10 mernikov pšenice)

SPECIES – individualno določen predmet dajatve (npr. dolžnikov edini konj)

Če ima dolžnik dolg, ki je določen po vrsti (*genus*), izpolni svojo obveznost, če da katerikoli (lahko tudi najslabši) predmet te vrste.

Pravilo (glej stvarno pravo): "***Species perit et cui debetur, genus perire non consetur.***" → Če je po naključju uničena individualno določena stvar, trpi škodo upnik, če pa je po naključju uničena generično določena stvar, trpi škodo dolžnik. Razlaga: Če je dolgovana stvar pozneje po naključju uničena in je določena:

- individualno → trpi škodo zaradi uničenja upnik (on ne more od dolžnika ničesar več terjati)
- generično → dolžnik ne postane prost (tudi če so bile uničene stvari, ki jih je pripravil za izpolnitev) – svojo obveznost mora izpolniti in si mora stvari iste vrste priskrbeti drugod. Naključno uničenje gre tokrat na dolžnikov račun.

f) alternativne obligacije

Obligatio alternativa (obligacije po izbiri) so nekako na sredini med individualnimi in generičnimi obligacijami. Primer: oporočnik določi kot volilo sužnja Stiha ali Pamfila; dolžnik obljubi s stipulacijo zemljišče ali sto ovac. Dolgovana sta dva predmeta, vendar tako, da je treba dati le enega.

Duae res sunt in obligatione, una est in solutione.
Dolgovana sta dva (več) predmeta (–ov), dati pa je treba le enega.

Dolgovana predmeta sta lahko določena kot *species* ali kot *genus*. Dolžnik je brezpogojno zavezan, samo predmet še ni dokončno določen. Če ni izbira že po naravi stvari ali izrecno priznana upniku, sme izbirati dolžnik. Upnik lahko dolžnika toži le alternativno: da mu mora dati prvi ali drugi dolgovani predmet. Če bi zahteval samo en predmet, bi izgubil pravdo, ker bi zahteval preveč. Če je en predmet uničen ali če postane njegova dajatev nemogoča, se obligacija koncentrira na drugi predmet. Šele ko je zadnji alternativno dolgovan predmet uničen po naključju, ne more upnik ničesar več terjati (razen pri denarnem dolgu). Tako trpi škodo zaradi naključnega uničenja zadnjega alternativno dolgovanega predmeta upnik, zaradi uničenja vseh prejšnjih pa dolžnik. Kadar je med alternativno dolgovanimi dajatvami vsaj ena določena v denarnem znesku, ne postane dolžnik nikoli prost dolga, ampak mora izpolniti vsaj denarno dajatev.

g) možnost nadomestitve

Facultas alternativa (možnost nadomestitve) – če dolžnik dolguje neko določeno dajatev, namesto nje pa sme dati neko drugo dajatev. Ni potrebno upnikovo soglasje.

Una res est in obligatione, duae sunt in solutione.
Dolgovana je ena stvar, namesto nje pa sme dolžnik dati drugo stvar.

Upnik lahko terja od dolžnika samo dolgovano stvar – če postane ta dajatev po naključju nemogoča, ne more terjati nadomestne. Primer: gospodar (ali oče), ki je tožen z noksalno tožbo, lahko namesto plačila (na katero je bil obsojen zaradi sužnjevega/sinovega delikta) tožniku prepusti krivca samega (*noxae datio*).

DATIO IN SOLUTUM → dajatev namesto plačila (način prenehanja obligacije); dolžnik lahko izpolni upniku nekaj drugega, kot je sam predmet obligacije. Upnik se mora strinjati. U ni dolžan sprejeti D-jeve ponujene izpolnitve!

🔗 **IZPIT: Razlika med *facultas alternativa in datio in solutum*?** → SOGLASJE UPNIKA

Temeljna razlika: pri *facultas alternativa* ni potrebno upnikovo soglasje za nadomestno izpolnitev, pri *datio in solutum* pa se mora upnik strinjati.

h) denarne dajatve

Denar je le izjemoma predmet obligacije kot species (npr. numizmatični novce) ali kot vrsta denarja (npr. 20 starih novcev). Navadno je denarni dolg določen v znesku – dolgovana je denarna vsota.

i) deljive – nedeljive dajatve

Deljive dajatve je mogoče razdeliti na več dajatev brez škode na njihovo bistvo (vse delne dajatve so enako vredne kot prvotna dajatev, npr. denarne). Pravni pomen razlikovanja: pri deljivih dajatvah se pogodbenika lahko dogovorita, da se bo dajatev izpolnila z delnimi dajatvami, pri nedeljivih dajatvah pa tak dogovor ni mogoč. Vendar pa brez posebnega dogovora dolžnik deljivih dajatev ne sme sam porazdeliti na delne dajatve; upnik lahko take delne dajatve odkloni, ne da bi zato prišel v sprejemno zamudo. Posebna norma pri dedovanju: zapustnikovi dolgovi in terjatve se sorazmerno porazdelijo med posamezne sodediče.

j) prvotne – drugotne dajatve

PRVOTNE DAJATVE (primarne) – stranke jih dolgujejo v smislu pogodbene vsebine (obveznosti). Če se prvotna dajatev ne izpolni, mora zavezanec dati drugotno dajatev.

DRUGOTNE DAJATVE (sekundarne) – se dajo, če se ne izpolni prvotna dajatev (npr. povrnitev škode sopogodbniku, plačilo dogovorjene pogodbene globe ali zamudne obresti).

Od tega moramo ločiti **glavne** in **postranske dajatve** – tu sta že od začetka dolgovani obe dajatvi (postranske so manj pomembne od glavnih). Primer: glavna dajatev = vrnitev izposojene glavnice
stranska dajatev = plačilo obresti ali izročitev plodov.

SUBJEKTI OBLIGACIJ

so stranke, ki nastopajo v obligacijskih razmerjih. Načeloma sta to: upnik in dolžnik. Lahko pa je na upnikovi ali na dolžnikovi strani udeleženih po več oseb.

VEČ SUBJEKTOV

1) DELJENE OBLIGACIJE

Kadar ni ničesar drugega določenega, velja splošno pravilo, da se deljive obligacije razdelijo na toliko delnih (terjatev ali dolgov), kolikor je udeleženih oseb na upnikovi ali dolžnikovi strani. Vsak izmed več upnikov lahko terja svojo delno terjatev. Delne terjatve upnikov so popolnoma samostojne in med seboj brez vsake zveze (skupno jim je le to, da so nastale iz ene same obligacije). Primer: kadar se je dolžnik zavezal dvema stipulatorjema brez podrobnejše označbe, je lahko vsak izmed njiju zahteval zase polovico. Enako se porazdeli dolg med več dolžnikov, ki so se upniku zavezali s stipulacijo, ne da bi se bili posamezni izmed njih izrecno zavezali za celotni dolg.

Dediči: vsak sodedič sme sam izterjati svojo delno terjatev oz. je dolžan plačati sorazmeren del zapustnikovega dolga. Če eden izmed sodedičev ne plača svojega dela zapustnikovega dolga, upnik ne more terjati tega primanjkljaja od drugih sodedičev.

2) KUMULATIVNA KONKURENCA (ali kumulativna solidarnost)

Upravičenec ima toliko tožb, kolikor je zavezancev (bolj izjema kot pravilo). To velja glede penalnih tožb (pri deliktih). Tožnik (oškodovani) lahko izterja določeno dajatev od vsakega delikventa, ne glede na to, ali je kdo izmed njih že izpolnil svojo obveznost. Namen: s plačilom določenega denarnega zneska naj bo vsak delikvent kaznovan zaradi svojega protipravnega ravnanja. Npr.: A° FURTI – okradeni jo naperi proti tatu → če jih je več, jo naperi proti vsakemu od njih in vsak bo moral plačati celoten znesek (namen: kaznovanje storilcev).

3) SOLIDARNE OBLIGACIJE (nerazdelne)

je treba izpolniti samo enkrat. Solidarna obligacija izvira iz istega pravnega dejanja (zato sem ne sodijo primeri nepristne ali naključne skupnosti – njihove obveznosti med seboj niso v nobeni pravni zvezi).

AKTIVNA SOLIDARNOST – več upnikov (souponiki), en dolžnik. Vsak izmed soupnikov lahko od skupnega dolžnika terja dolgovano terjatev ali storitev v celoti. Ko dolžnik enemu plača, njegova obveznost ugasne.

PASIVNA SOLIDARNOST – en upnik, več dolžnikov (sodolžniki). Upnik lahko od kateregakoli izmed dolžnikov izterja celotno terjatev (samo enkrat) – ko ta dolžnik plača, so ostali prosti.

Pri aktivni nerazdelni obligaciji lahko nastopa katerikoli izmed soupnikov, pri pasivni lahko upnik toži kateregakoli sodolžnika. Soglasje med upniki se nikjer ne zahteva.

KOREALNE ali prave solidarne obligacije: nastanejo po volji strank (pogodba, oporoka) in ugasnejo ob litiskontestaciji.

(op. Obveznost ugasne: za vse sodolžnike takoj, ko je upnik sklenil litiskontestacijo z enim izmed njih oz. za vse soupnike takoj, ko je eden izmed njih sklenil litiskontestacijo z dolžnikom. Čeprav po litiskontestaciji morda niti ne pride do sodbe, ali morda po sodbi obsojeni sodolžnik ne izpolni svoje obveznosti, ne more upnik iztožiti primanjkljaja od ostalih sodolžnikov).

PREPROSTE solidarne obligacije: izvirajo iz odškodninskih tožb (ne nastanejo po volji strank) in ugasnejo, ko je obveznost izpolnjena.

(op. Odškodninsko tožbo naperijo za povračilo škode tisti, ki so bili zaradi nepoštenja druge stranke oškodovani. Primer: lastnik lahko zahteva vrnitev ukradene stvari od kateregakoli od tatov z reipersekutorno *condictio furtiva*. Ko mu je eden izmed njih stvar vrnil ali plačal njeno vrednost, ne more lastnik od ostalih delikventov ničesar več terjati)

BENEFICIUM DIVISIONIS → pravna dobrota delitve. Če je upnik tožil samo enega sodolžnika, je ta lahko zahteval, da je sodnik razširil tožbo na vse sodolžnike, ki so v istem kraju in so plačilno sposobni.

Če je sodolžnik (od katerega je upnik terjal celotno izpolnitev) plačal celotno vsoto, mu je Justinijan nudi **BENEFICIUM CEDENDARUM ACTIONUM** – plačnik je lahko zahteval od upnika, da mu je odstopil svojo tožbo, ki jo je

imel zoper vse sodolžnike. Z njo je plačnik mogel izterjati sorazmerne deleže plačanega dolga od drugih sodolžnikov.

U D E L E Ź B A T R E T J I H O S E B

Rimska obligacija je strogo osebna vez med določenim upnikom in določenim dolžnikom. Zato se načeloma oseba upnika in oseba dolžnika ne moreta spremeniti. Pri cesiji se lahko zamenja upnik, dolžnik pa se ne more spremeniti brez nove obligacije! Izjema: dedič, ki kot zapustnikov vesoljni naslednik popolnoma stopi na njegovo mesto (v njegov pravni položaj) kot upnik ali kot dolžnik.

V rimskem obligacijskem pravu ni mogoče (direktno) zastopanje. Nične so pogodbe v prid ali breme 3. osebam (te niso sodelovale ob sklenitvi pogodbe kot stranke).

Posebnost: suženj in sin pod očetovo oblastjo pridobivata za gospodarja oz. očeta terjatve iz tistih obligacijskih razmerij, ki jih skleneta. Zavezujeta ga pa samo noksalno z deliktним ravnanjem. Glede pogodb, ki sta jih sklenila, je šele pretor z adjektivijskimi (dodatnimi) tožbami v precejšnji meri ustanovil očetovo oz. gospodarjevo odgovornost, poleg (civilne) sinove odgovornosti oz. poleg (naturalnega) sužnjevega dolgovanja.

G L A V N E I N P O S T R A N S K E O B L I G A C I J E

Z gospodarskega stališča lahko govorimo o več subjektih iste obligacije tudi takrat, kadar je poleg glavne obligacije (npr. dolžnikove iz posojila) ustanovljena še druga, formalno samostojna obligacija, ki naj kot postranska zagotovi iztožljivost glavne. Najvažnejša postranska obligacija na dolžnikovi strani je poroštvo. Po klasičnem rimskem pravu je bilo mogoče akcesorno obligacijsko razmerje tudi na upnikovi strani – adstipulacija, ki je olajševala izterjavo stipulatorjeve terjatve.

O B R E S T I I N P O G O D B E N A G L O B A

NAČELA OBRESTI:
a) prepoved obrestovanja obresti
b) obresti ne morejo preseči glavnice

Glavnica ali kapital – so prepuščene nadomestne stvari

Obresti – *usurae* (v ožjem smislu) – odplačilo, ki je iste vrste kot glavnica in se odmerja po času trajanja in v % od glavnice

Posamezni obrestni obroki postanejo samostojne obligacije, ko dospejo v plačilo – z njimi nato upnik prosto razpolaga (lahko jih odstopi drugemu, sam pa zadrži glavniško terjatev; lahko jih iztoži, čeprav same glavniške terjatve ni več). Zastaranje posameznih obrestnih terjatev se presoja samostojno, neodvisno od zastaranja glavnice. Če ni glavniškega dolga, ne more nastati obrestni dolg. Ko preneha glavnični dolg (npr. izpolnitev, zastaranje), preneha nadalnje obrestovanje. Če upnik odstopi cesionarju glavnično terjatev, mu s tem odstopi tudi pravico do tekočih in bodočih obresti.

Obresti (*usurae*) so izražali kot ulomek glavnice, in sicer računani mesečno: *centesima (pars)*, torej 1% mesečno oz. 12% letno. ***Centesima usura*** je veljala kot osnova računanja. Od konca republike dalje je veljala kot najvišja dovoljena obrestna mera *centesima usura* (torej 12% letno). Prekoračenje najvišje dovoljene obrestne mere so po zakoniku XII plošč kaznovali enako kot očitno tatvino: oderuh je bil obsojen na štirikratni znesek tega, kar je neupravičeno prejel. Justinijan pa določa izredno milo sankcijo: če so bile plačane previsoke obresti, se vnaprej odštejejo od glavnice.

Obresti se razlikujejo od rente po tem, da se plačujejo poleg glavnice, medtem ko se z rento izčrpa tudi glavnica.

RENTA → z njo se izčrpa tudi glavnica (razlika od obresti: obresti se plačujejo poleg glavnice)

Dolžnik mora plačevati obresti, ker:

- se je zavezal s pogodbo (pogodbene obresti) ali
- zaradi sodnikovega ukaza (pravdne, % za neplačano ali nekreditirano kupnino...)

POSEBNOSTI: Po klasičnem pravu se je obrestovanje ustavilo takoj, ko so zaostale obresti tako narasle, da so dosegle višino glavnice. Justinijan je to načelo razširil tudi na že plačane obresti. Justinijan je dopolnil tudi prepoved obrestovanja obresti.

Obresti štejejo Rimljani za civilne plodove in jih maksimirajo (najvišja meja).

Prepoved obrestovanja obresti. (ANATOCIZEM = obrestovanje obresti, po rim. pravu prepovedano).

POGODBENA KAZEN → ponavadi denarni znesek (dajatev), ki ga **s stipulacijo** obljubi D svojemu U-ju za primer, če svoje prvotne obveznosti ne bo pravilno izpolnil. Z njo se U dodatno zavaruje za izpolnitev obveznosti. Namen kazni (globe): stranki že vnaprej določita interes, ki ga ima U na tem, da bo pogodba pravilno izpolnjena. Včasih je bila kazen obljubljena za opustitev. Nična je obljuba pogodbene globe, če se z njo zagotovi PP, ki je *contra bonos mores*.

NEPRAVILNA IZPOLNITEV: - nepravočasna izpolnitev ali
- neizpolnitev

IZPOLNITVENI KRAJ IN ČAS

Izpolnitveni kraj je lahko izrecno določen v pogodbi sami, ali pa je razviden iz vsebine obligacije (npr. vrnitev shranjene stvari na kraju, kjer se nahaja). Če kraj ni razviden, si ga dolžnik (D) sam izbere in to ponudi upniku (U). Če D ne izkoristi te možnosti, ga lahko U toži in s tem zahteva izpolnitev v tistem kraju, v katerem je naperil tožbo (upnik določi izpolnitveni kraj). Določitev izpolnitvenega kraja pomeni, da je samo na tistem kraju D zavezan izpolniti, U pa sprejeti izpolnitev. Če je bil kraj izpolnitve v pogodbi določen, U pa je tožil D-ja v drugem kraju, je sodnik upošteval razliko med vrednostjo dajatve na izpolnitvenem kraju in kraju tožbe (po načelih dobre vere in poštenja).

Izpolnitveni čas je lahko določen v pogodbi ali pa po pravni normi. Včasih je vsaj določljiv – če ga lahko spoznamo iz namena pogodbenih strank ali iz vsebine pogodbe (npr. semensko žito je treba dobaviti za čas setve). Kadar časa tudi na ta način ni mogoče dognati, je treba obligacijo **izpolniti takoj**, ko je nastala. (*Quod sine die debetur, statim debetur.*) Splošno velja, da je določitev izpolnitvenega časa v prid D-ju – ta lahko prej izpolni, U pa ga ne more prej terjati. (*Diei adiectio pro reo.*) Iz pogodbe pa je lahko razvidna nasprotna domneva: če deponent shrani stvar pri depozitarju do določenega dne, jo lahko prej zahteva nazaj, depozitar sam pa mu je ne sme prej vrniti.

DOLŽNIKOVA ZAMUDA

kadar D po svoji krivdi ne izpolni pravočasno svoje obveznosti. Predpogoj za zamudo je, da terjatev **dospe** (zapade) v plačilo in da jo je mogoče **iztožiti**. Zamuda ne more nastati, dokler lahko D uveljavlja zoper U-jevo tožbo kakšno ekscipijo ali dokler je terjatev omejena po roku ali pogoju. Zamude ni pri naravnih obligacijah.

V zamudi ni D, ki: – je odsoten v državnem interesu

- (ni krivde) – je v oblasti sovražnika (ujet)
 – se je spustil v pravdo (meni, da tožniku ni nič dolžan)

U mora D-ja na primernem kraju in času najprej **opomniti**, naj izpolni svojo obveznost (drugače ne pride do zamude). Opomina ni treba:

- če je iz pogodbe same razvidno, da mora D izpolniti svojo obveznost brez opomina
- če D prepreči U-ju, da ga ta opomni
- proti tatu, ki naj vrne ukradeno stvar

Pri roku ni treba opomniti (izpolnitveni čas je koledarsko določen):

DIES INTERPELLAT PRO HOMINE. ⇨ Rok opominja namesto upnika.

Če ni ne roka, ne pogoja – obveznost takoj zapade:

QUOD SINE DIE DEBETUR, STATIM DEBETUR. ⇨ Kar je dolgovano brez izpolnitvenega časa, je takoj dolgovano.

DIEI ADIECTIO PRO REO. ⇨ Rok je dostavljen v korist dolžnika. U ne more tožiti D-ja pred potekom roka. Če D želi, lahko prej izpolni svojo obveznost (nič ga ne sili na to pred iztekom roka). Izjeme (rok ni vedno v korist D-ja): npr. shranjevalna pogodba (D lahko stvar pred rokom vzame).

POSLEDICE DOLŽNIKOVE ZAMUDE:

1. D jamči strožje kot pred zamudo → po zamudi odgovarja tudi za naključno uničenje individualno določene stvari – *species* (prej pa odgovarja U) – D mora U-ju plačati vrednost te stvari, obveznost postane zaradi zamude trajna.
2. D mora U-ju povrniti škodo, ki jo je ta utrpel zaradi zamude.
3. D mora U-ju izročiti pridobljene plodove, za denarni dolg pa plačati zamudne obresti.
4. Izjemoma je D odgovoren zaradi neizpolnitve pogodbe – kadar poznejša izpolnitev nima za U-ja več nobenega pomena (npr. D dobavi semensko žito šele po setvi).

PRENEHANJE ZAMUDE DOLŽNIKA:

- če D ponudi U-ju popolno izpolnitev ob primernem času in na primernem kraju
- če U prekliče svoj opomin
- če U dovoli, da se dolg ne izterja

UPNIKOVA ZAMUDA (sprejemna)

Če U ne sprejme izpolnitve, ki mu jo je D pravilno ponudil, preide v sprejemno ali upnikovo zamudo. Tu je brez pomena vprašanje, ali zadene U pri odklonitvi kaka krivda ali ne (drugače kot pri D-jevi zamudi).

POSLEDICE UPNIKOVE ZAMUDE:

1. D ne pride iz zaveze, zmanjša pa se njegova dosedanja odgovornost – D odgovarja le še za dolozno ravnanje. Če dolguje *species*, za njeno uničenje ni odgovoren (razen, če je bila uničena zaradi njegovega naklepnega ravnanja).
2. Če dolguje določeno količino nadomestnih stvari ali določen denarni znesek in so za izpolnitev namenjene stvari (ali denar) bile po pravilni ponudbi uničene ali izgubljene brez D-jeve krivde, ima D *exceptio doli*, če U pozneje zahteva izpolnitev.
3. Škodo in stroške, ki jih ima D zaradi U-jeve zamude, lahko D pobota (če je mogoče) – posebne tožbe za to nima. Dolgovano stvar lahko zadrži, dokler mu U ne povrne potroškov in škode.

PRENEHANJE ZAMUDE UPNIKA:

- ko U izjavi, da sprejme izpolnitev ali
 - ko U pride po izpolnitev.
- Če D sedaj ne bi izpolnil, bi sam prišel v izpolnitveno zamudo.

DOLUS, CULPA, CASUS, CUSTODIA

Namen obligacije je v tem, da se izpolni in s tem ukine pravna vez med U in D. Dokler obligacija ni izpolnjena, je terjatev za U-ja neka premoženjska vrednota.

damnum (škoda) → premoženjska izguba, ki jo utрпи U, če D ne izpolni (ali ne izpolni pravilno) svoje obveznosti. Rimsko pravo ni poznalo nepremoženjske škode (npr. psihično trpljenje).

damnum emergens → nastala škoda (= pozitivno zmanjšanje upnikovega imetja)

lucrum cessans → zamujeni dobiček

Odškodnina, ki jo terja U, obsega: nastalo škodo + včasih tudi zamujeni dobiček.

Povračilo škode je pri pogodbenih obligacijah drugotna dajatev (prvotna dajatev je zaveza iz pogodbe), pri deliktih obligacijah pa je redno prvotna dajatev (včasih mora krivec poleg škode plačati oškodovancu tudi denarno kazen – *poena*).

Škoda se najbolje popravi s povrnitvijo stvari v naravi (naturalna restitucija) ali pa se povrne v denarju (odškodnina).

Upnikov interes: razlika med premoženjem, ki bi ga imel, če bi bila obveznost pravilno izpolnjena in med sedanjim premoženjem (ko dolžnik ni izpolnil svoje obveznosti). Interes je v pravdi ocenil sodnik. Včasih ga je ocenil tožnik (in svojo cenitev potrdil pod prisego), včasih pa je pretor določil najvišji znesek, preko katerega sodnik ni smel obsoditi toženca. Justinijan: če je predmet dajatve določen po količini, je lahko toženec obsojen največ na dvojno vrednost spornega predmeta.

 IZPIT: (primer)

KUPNA IN PRODAJNA POGODBA - A je kupil vola od B-ja. Vol je bil okužen z nalezljivo boleznijo, kar se navzven ni videlo. Ko je A pripeljal vola v svoj hlev, je okužil še ostalo živino. Vol in živina so poginili. Kako je z B-jevo odgovornostjo?

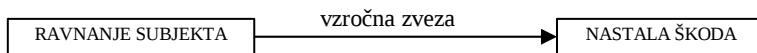
Odgovor:

- a) če je bil B dobroveren (ni vedel za bolezen → stvarna napaka), bo moral A-ju povrniti le kupnino za vola.
- b) če je bil B zloveren, mora poleg vrednosti vola povrniti še vrednost za vse poginule živali (odškodnina).

POVZROČITEV – ZAKRIVITEV

Kdaj bomo lahko subjektu naprtili odgovornost?

Da postane subjekt odgovoren za povračilo škode, ki je nastala v premoženju druge osebe, je potrebno, da je med njegovim ravnanjem (deliktom, neizpolnitvijo pogodbe) in nastalo škodo **vzročna zveza**. Na začetku so poznali samo povzročitev škode – objektivno zvezo med storilčevim ravnanjem in škodo. Kasneje so upoštevali tudi odnos storilčeve volje do nastanka škode. Tu ne zadošča sama povzročitev škode, ampak gre za storilčevo krivdo: ali je povročil škodo vede oz. hote (naklepno, *dolus*), ali samo iz malomarnosti (*culpa*), ali pa mu ni mogoče naprtiti krivde (naključje, *casus*). Justinijan: *dolus – culpa – casus*.

KONTRAKTI, KVAZIKONTRAKTI in DELIKTI temeljijo na načelu krivdne odgovornosti. Presoja se, ali je posledica nastala krivdoma (naklepoma), iz malomarnosti ali po naključju. (op. KVAZIKONTRAKTOM manjka subjektivna (krivdna) odgovornost!)

STOPNJE KRIVDE (Justinijan):

- *dolus* (naklep) ⇒ PAZI PRI DOLUSU!
- *culpa* (malomarnost)
- *casus* (naključje)

DOLUS ⇒ nekdo **zavestno in hote** prepreči izpolnitev PP (pri deliktih: ko povzroči prepovedano posledico). D odgovarja U-ju za nastalo škodo, kadar je vedoma ali hote preprečil izpolnitev. Odgovornosti za naklepno povzročeno škodo se stranka ne more vnaprej rešiti niti z izrecnim dogovorom – tak dogovor je ničen!

CULPA ⇒ malomarnost – opustitev tiste skrbnosti, ki bi jo dolžnik moral uporabiti, pa tega ni storil (storitev ali opustitev). Stopnje malomarnosti:

- **culpa lata** (velika malomarnost) je opuščanje vsake skrbnosti; ravnanje, ki ga ne bi našli pri nobenem pametnem človeku. Po Justinijanovem pravu je huda malomarnost izenačena z naklepom.
- **culpa levis** (mala malomarnost) je opuščanje tiste skrbnosti, ki bi jo pokazal *bonus pater familias* (skrben družinski poglavar); ni pomembno, s kakšno skrbnostjo ravna dolžnik v svojih lastnih poslih
- **culpa in concreto** (konkretna malomarnost) – opuščanje tiste skrbnosti, ki jo kaže subjekt pri opravljanju svojih poslov

Diligentia, quam suis rebus adhibere solet → samo izjemoma se pravni red zadovoljuje s tisto skrbnostjo, ki jo zavezanec kaže v svojih lastnih zadevah. Zavezanec je odgovoren šele takrat, ko je U-ju povzročil škodo zato, ker pri izpolnitvi ni pokazal niti toliko skrbnosti, kakor pri svojih zadevah (*culpa in concreto*). To olajšanje ga je večkrat rešilo odgovornosti za malo malomarnost (nikoli pa za veliko).

CASUS ⇒ naključje – kadar subjektu ne moremo pripisati niti naklepa niti malomarnosti.

Splošnih pravil za porazdelitev odgovornosti po navedenih stopnjah rimsko pravo ne podaja. Iz številnih primerov pa lahko povzamemo naslednja načela:

NAČELA PRI ODGOVORNOSTI !

1. **dolus** ⇒ **Za dolus stranka vedno odgovarja.**
»Dolus semper praestatur« – za naklepno ravnanje se vedno odgovarja (ničnost pogodbe).
2. **dolus, culpa** ⇒ **UTILITETNO NAČELO** (strožje, velja SUBSIDIARNO – če ni drugače dogovorjeno): **za vsako krivdo načeloma odgovarja predvsem tisti pogodbenik, kateremu pogodbeno razmerje prinaša korist** (torej odgovarja za: naklep, veliko in malo malomarnost / NE pa za naključje! – pazi pri izpitu!). Osebe, ki od PP nimajo nobene koristi, odgovarjajo navadno samo za naklep in veliko malomarnost. IZJEMA: V nasprotju z utilitetnim načelom odgovarjata za vsako krivdo *mandatar* (poslovodja) in *negotiorum gestor* (poslovodja brez naročila), čeprav od svojega poslovanja nimata nobene koristi.
Za vsako krivdo odgovarjajo: komodatar, kupec in prodajalec, najemodajalec in najemnik, deponent in zastavni upnik.
Samo za (naklep in za) veliko malomarnost odgovarjajo: depozitar, darovalec in komodant.
3. **casus** ⇒ **Za naključno škodo načeloma nihče ne odgovarja, škodo pa trpi lastnik.**

- »Casum sentit dominus« – pri naključju škodo trpi lastnik
- »Causa a nullo praestantur« – za naključje nihče ne odgovarja

CUSTODIA (varovanje stvari) ⇒ je odgovornost določenih zavezancev (najbrž komodatar, zaplatar, čistilec obleke, po posebnem paktu tudi brodnik, gostilničar in hlevar) **za vsako škodo in za naključno izgubo stvari** (vnaprej pravno naložena odgovornost). Odgovorni so za stvari, ki jih prejmejo od svojih strank. Ne odgovarjajo v primeru višje sile (*vis maior*, npr. požar, poplava, potopitev ladje, upor, plenjenje po sovražnikih in roparjih, smrt dolgovanega predmeta – sužnja ali živali).

VIS MAIOR (višja sila) → dogodkov ne moremo predvideti in preprečiti oz. če jih lahko predvidimo, jih ne moremo preprečiti. (naključje lahko preprečimo → razlika od višje sile!)